

AZ ÉN FALUM – AZ ÉN VÁROSOM

Esztergom¹

Koditek Pállal, a Cathedralis Tours
ügyvezető igazgatójával beszélget Béla Pál

Középkori királyi székhely, Szent István királyunk szülővárosa, érsekségi központ, műemléki gazdagság, csodálatosan szép fekvés – lehet-e ennél több dicsőség szót, jelzőt felsorolni egy városról. De vajon boldogok-e azok, akik itt élnek, hiszen a rang, a művelődéstörténeti patina, az egyházi méltóság mellett ki-jutott Esztergomnak a történelem viharából, sőt jégesőiből is. A török megszállástól, melynek egyik szomorú epizódja a 450 éve született Balassi Bálint hősi halála, a trianoni béke által határszélre sodortatásig sok szenvedés járt a dicsőséggel. Nem véletlenül rendezi itt június végén XXXII. Akadémiáját a Honismereti Szövetség. Tudnának beszélni, és beszélnek is majd az esztergomiak városuk értékeiről és megpróbáltatásairól, de talán egyikük sem olyan hitelesen, mint műsorunk szellemi házigazdája Koditek Pál. (Szerk.)

Koditek Pál vagyok, tősgyökeres esztergomi polgár. Ezt a szót igen sokáig nem igen lehetett hangoztatni ebben a városban, de sokan vagyunk büszkék arra, hogy polgárnak születtünk, polgárként élünk. Azért tartom magam lokálpatriótának, mert a város levegője, kövei, múltja, történelme mind belém ivódott. A család egyik ága 1714-től, a másik ága meg 1820-tól él ebben a városban. Amikor a város régi utcáin járok, akkor – ha akarom, ha nem – arra kell gondoljak, hogy igen, ezeket a köveket koptyatták az én felmenőim is századokon át. Magyarországon mindenhol működtek sétat hely-, vagy városszépítő egyesületek. Az esztergomi Sétat hely Szépítő Egyletnek hívták, és ahol most ülünk a Kis-Duna partján a platán sor alatt, ezt is az Esztergomi Sétat hely Szépítő Egyletben tevékenykedő elődeink ültették 90 évvel ezelőtt, pontosan 1914-ben Számomra nagy öröm és megtiszteltetés, hogy már harmadik ciklusban vagyok az esztergomi városvédő egyesület elnöke, amit hivatalosan ugye Esztergom Barátai Egyesületének hívnak. Ez az Egyesület alakította meg Esztergomban, 1984-ben, az országban elsőként a városvédő táborokat. Ezek között a fiatalok között, akik most itt futnak a tornaórájukon a Duna-parton, már van olyan, aki a városvédő táborban két hetet ingyen dolgozott a városáért. Márpedig az a gyermek, aki a táborban végzett munkája során megismerkedik a város múltjával, történelmével, jelenével; parkot ápol, padot fest, emlékműveket, kereszteket, emléktáblákat tisztít; a belvárosi, vagy a Szent György-mezei temetőben jeles esztergomi polgárok sírjait gondozza, az már belenő a város szellemiségébe és nem kell félnünk, hogy eldobja a szemetet, parkot rongál, grafitival keni össze műemlék házainkat.

Béla Pál: Ami – remélhetően közismert – Szent István városa is.

Koditek Pál: Géza fejedelem a 970-es években helyezte Esztergomba fejedelmi központját. Itt született fia Vajk, aki a keresztségben kapta nagy valószínűséggel 975-ben az István nevet. Itt koronázták 1001. január 1-én vagy 1000 karácsonyán, itt kötött házasságot II. (Civakodó) Henrik leányával, Bajor Gizellával. 1038-ban bekövetkezett haláláig jórészt Esztergom városában élt, a magyar államszervezet kiépítése tehát az ő nevéhez és ehhez a városhoz kötődik. Nagyon valószínű, hogy itt is halt meg.

¹ Elhangzott a Kossuth Rádióban 2004. május 14-én. (Szerk.)

Esztergom, 1937.

Béla Pál: De hát azt tanultuk, vita témája, hogy Székesfehérváron halt meg, vagy itt Esztergomban?

Kodítek Pál: Györffy György professzor úr – és mi esztergomiak mindenképpen ezt tekintjük mérvadónak – Esztergomhoz köti első királyunk halálát, pontosabban Esztergom határában, a keresztések kolostorában halt meg. István sokáig élt, korának viszonyaihoz képest, valószínű, hogy oda húzódott vissza, ahol született, ahol legjobban érezhette magát, ez pedig nem lehet más, mint Esztergom.

Béla Pál: Az Esztergomi Balassa Bálint Múzeum könyvtárszobájában vagyunk, és éppen munka közben találtuk dr. Horváth István igazgató urat, aki nemcsak ennek a múzeumnak, hanem a Komárom-Esztergom megyei Múzeumoknak is igazgatója.

Dr. Horváth István: Esztergom a középkori Magyarország egyik jelentős városa volt, 38 templom volt benne és 11 kolostor. Egyházi székhely, az Árpádok idejében királyi székhely. Mindez a török háborúkban elpusztult, maradványaik csak a föld alatt találhatóak. Ám a törökök, akik kerekén 130 évig birtokolták a várost – hiszen Esztergom fontos végvára volt a török birodalomnak – nemcsak pusztítottak, hanem építettek is.

Kodítek Pál: Ez a makett, amely itt áll az asztalon, ez az Özicseli Hadzsi Ibrahim Dzsámi?

Teljes eredeti formájában hitelesen helyre lehet állítani. Eltérően az általános dzsámi formától ez kétszintes dzsámi. Alsó része egy várkapu, és ennek az emeletére építették az Özicseli Hadzsi Ibrahim Dzsámit, 1605 és 1663 között.

Kodítek Pál: Itt, az érseki Vizivárosban, a primási palotától nem messze, a Dunai Rondella lábánál, a Malom bástyában valami egészen különleges, technikatörténeti érdekesség is épült a XV. században.

Horváth István: Ezzel a gépezettel Mátyás király idejétől, a török-kor végéig a Dunából szivattyúzott ivóvizet föl tudták nyomni a várba. Azt sikerült már megállapítanunk, hogy egy malom volt az, ami a gépezet, a vízszivattyút működtette. Eredetileg a várhegy északi lábánál fakadó bővizű 25–27 fokos meleg forrásra épült a káptalan gabona őrlő malma, és a XV. század második felében az esztergomi érsekek építették rá egy olasz mérnökkel azt a vízszivattyút, ami a várba föl tudta nyomni a vizet.

Béla Pál: Itt látok egy dokumentumot, az van ráírva, hogy Hévízi bástya török fürdő.

Horváth István: A Szent Tamás-hegy lábánál fakadó hévíz forrásra már igen korán a 12. század végén fürdőt építettek. III. Béla király felesége építtetett ott egy nyilvános közfürdőt, amit aztán IV. Béla király 1238-ban a városban lévő Johannitáknak adományozott, akik mellette ispotályt létesítettek. Tehát a fürdő vizét gyógyításra is használták és Szent Erzsébet tiszteletére egy kis templomot is építettek mellé.

Nagyon szép, ódon hangulatú dolgozószobában beszélgetünk, látok itt egy több kilós könyvet.

Horváth István: 1620-ban készült, a súlya 4–5 kiló lehet. Ez egy olyan szótár, amely a latin szavakat angolul, németül, franciául, görögül, magyarul és még 8–9 európai nyelven magyarázza. Tehát ez egy rendkívüli és ma is használható több nyelvű latin szótár.

Béla Pál: Remélhetőleg sokan kedvet kaptak egy esztergomi kiránduláshoz, és ahhoz is, hogy ebbe a múzeumba eljöjjenek.

Horváth István: Az esztergomi Balassa Bálint Múzeumot 1894-ben alapították. Régészeti gyűjteménye a legjelentősebb, hiszen a város területén az őskőkortól kezdve folyamatosan laktak, s minden korszak itt hagyta az emlékét. Ezen kívül helytörténeti, képzőművészeti, iparművészeti, néprajzi, numizmatikai, irodalomtörténeti gyűjteményeink vannak. Itt a Vízi-városban van a régi Vármegeháza, amely a török utáni első megyeháza volt. Középkori romokból építettek egy szép kis barokk épület a várhegyi sziklafok alatt, ebben egy esztergomi festőművésznek, Bajor Ágostnak van emlékkiállítása, aki a XX. század első felében több száz képet készített Esztergomról. Ezek részben rézkarcok, részben grafikák, tusrajzok és festmények; igen szép kollektív, érdemes megnézni, mert a régi Esztergomot mutatja be nagyon hangulatos képeken.

Kodítek Pál: A Balassa Múzeum fennhatósága alá tartozik még egy emlékház.

Horváth István: Babits Mihály kötőnek volt itt egy kis nyárilaka, nagyon hangulatos építmény, ahonnan gyönyörű kilátás nyílik Esztergom városára, különösen a Bazilika felé. A tornácra a vendégei fölírhatták a nevüket a falra, ez az úgynevezett autogram fal, ahol a XX. század jelentős írói, költői, művészei otthagyták a kezük nyomát. Esztergomot a Babits-háztól nézve a költő versei jutnak eszünkbe: Esztergomi Bazilikáról, a Szent Király városa, itt írta a Jónás könyvét is. 2004 mégiscsak Balassi éve.

De hát 2004 Balassi éve! Mi Balassának mondjuk, meg is szokták kérdezni, hogy miért Balassa? Azért mert a család a XIII. századtól így tűnik fel, s csak a XVI. században volt néhány olyan tagja, mint például Bálint is, aki *néha* Balassinak is írta magát. Amikor újjáalakult a Balassa Társaság, akkor a Megyei Levéltár igazgatója és a Főszékesegyházi könyvtár igazgatója utána néztek a korabeli dokumentumoknak, amelyek Balassi Bálint életében készültek és abból az derült ki, hogy a költő életében keletkezett írásbeli dokumentumok 70%-ában *Balassa* néven szerepel, és csak 30 %-ban *Balassi*. Mi megtartottuk az eredeti formát, és azt szoktam mondani, hogy Balassagyarmat sem Balassigyarmat. Tehát Balassa, ez volt a család eredeti neve.

Béla Pál: Balassa Bálintról 2004-ben tudnak még újat mondani a történészek?

Horváth István: Újdonság, hogy egészen pontosan sikerült meghatározni azt a helyszínt, ahol Balassa Bálintot a halálos lövés érte. Az esztergomi várhegy délkeleti lábánál a tanítóképzővel szemben áll Dózsa Farkas András szobrászművész Balassa Bálint-szobra, amit 1938-ban avattak föl. Akkoriban még nem tudták pontosan, hogy hol történt a halálos végű ostrom. Korabeli ábrázolások alapján sikerült meghatározni szinte a pontos helyét, hogy hol volt az a rés a Viziváros falán, ahol Balassa Bálint és nyolcszáz magyar és német vitéz behatolt a Vizivárosba.² Korábban azt hitték, hogy ágyúgolyó vitte el a lábát, puszkagolyóval lőtték át, nem volt különösebben nagy a sérülés, valószínűleg vérmérgezésben halt meg május 30-án. Ennek a helyszínnek a közelében most emléktábla készül Nagy János felvidéki szobrászművész plakettje.

Béla Pál: A Honismereti Szövetség Esztergomban rendezi XXXII. Akadémiáját, mégpedig Balassi Bálintra emlékezve.

² Erről bővebben lásd *Horváth István* írását a 6. oldalon: Balassa Bálint megsebesülésének helyszíne: Esztergom-Viziváros (*Szerk.*).

Koditek Pál: Ez Esztergom számára nagy megtiszteltetés. Mi minden olyan szervezetet, társulatot nagy örömmel és tisztelettel fogadunk Esztergomban, amelyek a város rangját, fényét emelik. Ezért az Önkormányzat Kulturális és Idegenforgalmi Bizottságának az elnöke, igyekeztem megint a Honismereti Szövetségnek abban, hogy itt Esztergomban méltó módon megszervezhessék a Honismereti Akadémiát és megemlékezhessenek, Balassa Bálintról. De itt van Halász Péter úr, a Honismereti Szövetség elnöke, erről ő hivatott beszélni.

Halász Péter: A honismereti akadémiákat minden esztendőben más megyében és más városban és más témakörrel szervezi a Honismereti Szövetség és a vendéglátó megye honismereti egyesülete, témájában pedig rendszerint a kiemelkedő történelmi évfordulókhoz igazodik. Így természetes volt, hogy Esztergomban Balassa Bálinthoz kötődünk, emellett a határmenti honismereti kapcsolatok is témája lesz az egyik szekciónak az Európai Unió adta lehetőségek jegyében.

Béla Pál: Talán mert az Euró-régió végre visszahozza azokat a természetes határokat, amelyekkel rendelkezett Esztergom vonzáskörzete?

Halász Péter: Igen, pontosabban azt a szellemiséget, amit a honismereti mozgalom régóta képvisel, nevezetesen hogy a magyar történelem, a magyar irodalom, a magyar művelődés határai nem a mesterségesen kialakított politikai határok. Korábban különösen, de eddig is nehezebb körülmények között tudták a megyei honismereti egyesületek és a Honismereti Szövetség a határon túli kapcsolatokat építeni, fenntartani. Reményeink szerint az Európai Unióhoz most csatlakozó országok tekintetében ez könnyebb lesz.

Balassa Bálintról pedig olyan előadásokra és korreferátumokra számítunk, amelyek árnyalják és teljesebbé teszik a költőről eddig kialakult képet. Akár azzal is, hogy jó Balassa Bálint miként ütött rajta vitézeivel egy-egy vásáron, hogy a legszebb lovakat elhajtva helyreállítsa megrendült anyagi helyzetét.

Ez sem szentségtörés ma már.

Egyáltalában nem, hiszen ettől Balassa a költő, Balassa a katona, Balassa a reneszánsz gondolkodó nem lesz semmivel sem kisebb.

Béla Pál: Most, hogy már tagjai vagyunk az Uniónak, a honismereti mozgalom foglalkozik ezzel a lehetőséggel?

Halász Péter: Nekünk – hogy úgy mondjam – nagyra törő terveink vannak. A mi honismereti mozgalmunk ugyanis itt a közép-európai régióban, de a nyugat-európai régióban is egyedülálló. Abban a formában, ahogy Magyarországon kialakult: továbbfejlesztve az öntevékeny néprajzi, helytörténeti mozgalom XX. század elejéig nyúló gyökereit, sőt a levert 56-os forradalom keserűségét, felhasználva a Hazafias Népfront adta kereteket, megteremtette a nemzeti ellenállásnak ezt a sokak által vállalható formáját. Nagyon szeretnénk az Unió adta lehetőségeket kihasználni főlvenni a kapcsolatot az Európa boldogabbik felén lévő országokban folyó hasonló tevékenységeket végző szervezetekkel, mint családfakutatás, a topográfiahoz köthető emlékeknek az ápolása, és egyebek. Ugyanakkor szeretnénk példát mutatni azzal, ahogy mi a lokálpatriotizmust, a szülőföldhöz való kötődést, mindennek az identitásban játszott szerepét kisugározzuk Hátha Európa amaz fele is tud ebből tanulni, hátha még jót is tudunk tenni Európának azzal, hogy ezt a „hungarikumot” megismertetjük velük.

Koditek Pál: Tétényi Éva építész lakásában gyűltünk most egybe, és arról faggatjuk építész-asszonyt – aki egyébként az Esztergomi Városepítő Alapítvány elnöke, és Önkormányzat Világörökségért felelős tanácsadója –, hogy mi is ez az alapítvány, mi a célja, mi a szándéka?

Tétényi Éva: Az elmúlt másfél év során az Alapítvány egy elég különleges és az országban is egy egyedülálló pályázatot írt ki a város vezetése jóvoltából, ugyanis a magán háztulajdonosoknak vissza nem térítendő támogatást ad a homlokzatok felújítására. Ezek a felújítási munkák egy-egy olyan nagyobb kiemelt programhoz kapcsolódnak, mint például a Fő-tér, a Széchenyi tér felújítása, a Berényi Zsigmond utca átépítése, vagy pedig az újjá épült Mária Valéria-híd. A világörökségi cím elérése és elnyerése az Alapítvány tagjai, valamint a már Esztergomban működő civil szervezetek és szakemberek régi vágya és óhaja volt. Az Európa Unióhoz való csatlakozásunk mindenképpen szükségessé tette azt, hogy a határon átnyúlóan is megnézzük, hogy a területnek milyen fejlesztési lehetőségei vannak. 2003 végén talán elsőként alakult meg az Ister-Granum Euró-régió, amely 96 települést összefogva egy új, elsősor-

ban vállalkozási, valamint kulturális hagyományokon alapuló természetes kistérségi összefogásra épül. Ennek a célja részben az, hogy a meglévő turisztikai vonzerőket minél jobban fejlesszék a települések, részben pedig az, hogy átfogó programok – például kerékpár úthálózat kialakítása, nagyobb közlekedési útvonalak megépítése – együttesen talán jobban sikerülhet. Azt is tudni kell, hogy mihelyest ez a térség úgynevezett program-régióvá tud alakulni, közvetlenül Brüsszelbe is pályázhat.

Béla Pál: Sokan vélik, a demokrácia egyik ismérve, hogy egy településen milyen erős a civil szféra, hány szervezet működik. Úgy tűnik, hogy itt igen erős, hiszen ez a nemes kezdeményezés, hogy immár a világörökség részévé váljon Esztergom, ez is egy civil egyesülettől indult el.

Tétényi Éva: Részben a civil szervezettől indult, de a városatyák, akik szívükön viselik Esztergom sorsát, ők is régóta szeretnék ezt a címet elérni. Meg kell azonban jegyezni, amit már másoknak is mondtam: Esztergom esetében nem elsősorban a cím elérése, hanem az odavezető út a fontos. Termálfürdő építése kezdődött a városban, egy új híd megépülte a Mária Valéria-hídtól lejjebb, időszerűvé teszi, hogy új ipari, vállalkozási övezet jöjjön létre a területen. Az olyan meglévő értékek, mint a lerobbant Fürdő Szálló a fölújítása, vagy az ószeminárium épület és a kanonoki házak, ahol egy felsőoktatási központ alakulhat majd ki – mind-mind szükségessé teszik azt, hogy az odavezető úton elinduljunk, és ezeket a fejlesztéseket egy egységes, összefogott szemlélettel, úgynevezett kezelési tervben vagy egyeztetett programban valósítsuk meg.

Béla Pál: Kötelezi a várost az a múlt, hogy például Magyarországon talán első ízben, a XIII. századból az első vendéglátóhelyről éppen Esztergomból van tudomásunk?

Tétényi Éva: Igen, Tar Péter kocsmája volt ez, de azt is nagyon érdekes, hogy Európa első közfürdőjét is Esztergomban nyitották meg. III. Béla felesége, Antiochiai Anna volt az, aki az első közfürdőt létesítette.

Béla Pál: Ami elsőként beugrik az emberek képzeletébe, az mégis a Bazilika.

Tétényi Éva: A Bazilikát nagyon nem fogják felújítani. De azt az épületegyüttest igen, ami a Bazilika építéskor csak részlegesen valósult meg, és „Magyar Vatikán”-nak készült volna. Annál is inkább, mert ezt az épület együttest nem fejezték be teljes mértékben. Az volt az elképzelés, hogy ez a római Szent Péter-tér egyfajta másolata lesz majd itt. Az Európai Egyházi Központ szerepét mai napig a Bazilika látja el, de a mellette lévő épületek jelenleg üresen állnak. Elsősorban középiskolák és főiskolák fognak az épületekbe költözni. A cél az, hogy a diákváros funkciót erősítsük a városban, részben azért mert ez hozza azt a fajta új lendületet és fiatal erőt, amely minden városi közösségnek egyfajta megújulást jelenthet, valamint olyan régi hagyományai is vannak, amelyre építve egy kulturális központ funkciót újra visszanyerhet Esztergom.

Béla Pál: Amikor rácsodálkozunk a Bazilikára, sokakban felmerül az a kérdés, hogy hova helyezjük el a Bazilikák sorában itt Európában.

Tétényi Éva: A Bazilika Magyarország legnagyobb temploma, és Európában is a legnagyobbak közé tartozik: a harmadik ebben a kategóriában. A Bazilika oltárképe pedig a világon a legnagyobb egyetlen vászonra festett oltárkép.

Béla Pál: Erre is alapozzák a világörökségi címet? Az esztergomi várhegyre és műemléki környezetére?

Tétényi Éva: Részben erre is. Az 1987-es felterjesztésben ez szerepelt, 1990-ben a Magyar Nemzeti Kulturális Örökség címet is elnyerte ez a terület. Időközben azonban változtak a nemzetközi jelölés körülményei, éppen ezért vált szükségessé, hogy esetleg a király várak, mint például Visegráddal együtt az Esztergomi várhegy, vagy mint „kultúrtáj”, a Pilis környezetével, netán a Duna-kanyar egésze is szerepelhetne.

Kodítek Pál: Az esztergomi régi Vármegyeháza dísztermében ülünk, történelmi falak között, 1951 augusztusa a város számára sorsfordító, tragikus dátum, mert ekkor helyezték át Esztergomból a megyeszékhelyet Tatabányára. Száz milliárdokban fejezhető ki az a kár, amelyet ezen politikai döntés során Esztergom városa és a régió megszenvedett.

Béla Pál: Valaki azt javasolta volna annak idején, hogy Esztergom neve legyen Dózsafalva?

Koditek Pál: 1947-et írtunk, amikor Rákosi Mátyás pártvezető kortes-körútja alkalmával megígérte Tatabánya bányászainak, hogy Alsógalla, Felsőgalla, Bánhida és Tatabánya tisztességes bányász községekből lesz majd az egyesült Tatabánya városa, és egyben a megye székhelye. Ezzel szinte egy időben a kommunisták belügyi államtitkára, Zöld Sándor itt Esztergomban, ennek a teremnek a pódiumán jelentette be, hogy Esztergom a klerikális reakció központja, kíméletet nem érdemel, és még a nevét is el kell törölni Magyarország térképéről, és javasolta, hogy legyen ez a település ezután Dózsafalva. Ha a Rajk-perbe keveredve nem lesz öngyilkos, talán végre is hajtja ezt a tervet. Az egykori Vármegye háza dísztermének a faláról ma a magyar mult és a vármegye történelmének nagyjai tekintenek ránk. Itt van Mária Terézia császárnő és magyar királynő portréja, mert Mária Teréziát lehet nem szeretni, de Esztergom számára történetesen nagyon sok előnyös döntést hozott. Például neki köszönhető az érseki székhely visszatelepítése Barkóczy primás idejében, majd ő viszi el az esztergomi várból az akkor itt székelő császári katonaságot. Apponyi Albert portréját látjuk a falon, itt van Palkovics László alispán arcképe, az ő édesapja Palkovics Károly, Kossuth Lajos kormánybiztosa 1848–49-ben Esztergomban, illetve Esztergom vármegyében, sőt 1867 után két cikluson át Esztergom vármegye, országgyűlési képviselője. És van még egynehány kép, a múzeumi raktárakban.

Béla Pál: Aminek viszont nem veszett nyoma, az a szellemiség, ami a legnehezebb időszakot is túlélte itt Esztergomban. Ennek egyik mai képviselőjét köszönhetjük itt a díszteremben.

Koditek Pál: Dr. Szállási Árpád orvos, orvos történész, és polihisztor. Árpád bátyám, milyen az amikor valaki az ország másik feléről ideköltözik Esztergomba, mert az élete, a szakmája így hozza?

Dr. Szállási Árpád: Sok irányban érdeklődő ember vagyok, sok mindennek foglalkozom, és ez részben azért van, mert a tudománytörténetet oktatok, pontosabban orvosi kultúrtörténetet Debrecenben, és egyhez, s máshoz konyítok, de ez a klasszikus értelemben vett polihisztor-ságnak nem nevezhető. 1946-ban volt itt a szomszédban, ahol most a Levéltár van – akkor én a Szent Imre Gimnázium diákja voltam –, ama a nevezetes és ominózus választás, amin aztán a kommunista párt farizeusai nagyon felháborodtak Ugyanis ez a város volt az, amelyik 76 %-ban Schlachta Margitra szavazott. Róla tudni kell, hogy minden diktatúrának igen-igen szívós ellenfele volt. A nyilas diktatúrában üldözötteket mentett, majd pedig a kommunista diktatúra által üldözött embereket próbálta megmenteni, és a parlamentben mindig keményen kiállt a jogokért. Nem szereték az ilyen karakán egyéniségeket.

Béla Pál: Azok a hajdani pártállami vezetők, joggal félték itt Esztergom szellemétől. Mi is történt Önnel itt a puha diktatúrában?

Dr. Szállási Árpád: Csoóri Sándorral 1953-tól vagyok baráti viszonyban és nekem köszönhető, hogy idekerült Esztergom határába. Szombat délutánonként kávézhattunk, mint most itt, és beszélgettünk. Mondta, hogy van egy másként gondolkodó társaság. Azt mondja egyszer, tudod – azt mondja –, az a baj, hogy nekünk nincs igazi politikus alkatunk, mind bölcsész, történész és ezekkel, mint politikusokkal, nem nagyon lehet mit kezdeni. Azt mondtam, neki, akarsz egy jó politikust? Azt mondja, mi az, hát tudsz? Mondom: tudok. Kit? Hát mondom: Antall Józsefet. Azt mondja: Hát az ki? Mondom: nézd, Antall József nekem nagyon jó barátom, együtt dolgoztunk az Orvostörténeti Intézetben. Csoóri Sándor azt mondta, hogy ha ez ilyen jó politikus, ahogy mondod, akkor szeretném megismerni.

Béla Pál: Mikor is volt ez?

Dr. Szállási Árpád: 1978-ban volt. Érdekes, hogy amikor Csoóri Sándor megismerkedett velem, az volt az első reakciója, hogy Pozsgay Imrénének szeretné bemutatni. Tudniillik akkor Pozsgay Imre volt az a személyiség a kormányban, akivel megpróbáltak tárgyalni. Pozsgayval ott találkoztam először. Antall József és Csoóri és a többiek csak 1980. május 21-én találkoztak Kéri Kálmán lakásán, aki közel lakott az Orvostörténeti Intézethez. Ott volt Csoóri Sándor, Sára Sándor filmrendező, Vigh Károly történész, Kiss János hadtörténész, Antall József, a házigazda, és szerény személyiségem. Ott határozta el el, hogy Sára Sándorék elkészítik azt a bizonyos Krónika című filmet, amihez a Don-kanyari tragédia még élő tanúit keres-

ték fel. Pergőtűznek indult, nagy felháborodást keltett, betiltották. Csoóri Sándor és az Antall József szorosabb kapcsolata ott kezdett kialakulni.

Béla Pál: De ami most a végére marad a beszélgetésünkben, az mégiscsak a régi Esztergom.

Dr. Szállási Árpád:

*Apróköves makadám,
rajta szekér karaván,
asztmás kovácsműhelyek,
fújtatták a tűzhelyet.*

*Vasalták a lovakat,
ha a patkó leszakadt,
a Főutcán keramit,
nem kopik, de felszedik,*

*Olyan volt a forgalom,
féltek mindkét oldalon.
Szénás szekér, kiscsikó,
néha egy-egy autó,*

*Alig néhány évtized,
ez a város elveszett.
Ez a város Esztergom,
a múltadról le ne mondj!*

*A templomok székhelye,
mintha mindent értene.
Meváltozott a világ,
bezárták a Kispipát,*

*Változik az életünk,
valahogy csak megleszünk.*

Béla Pál: Kevésbé ismert, hogy a magyar–lengyel baráti kapcsolatokat is itt alapozták meg Esztergomban.

Kodítek Pál: „Polak-wegier dve bratanki – lengyel-magyar két jó barát”, ez a mondás talán sokak fülében visszacseng, de nem mai keletű. Már a XVI. századtól ismert, talán éppen Balassa Bálinthoz is köthető, hiszen maga is, mikor itthon gondjai voltak, Lengyelországba, Krakóba menekült. De a legkorábbi lengyel–magyar, politikai természetű kapcsolatok valóban Esztergomhoz kötődnek, hiszen már Géza fejedelem idejében különböző lengyel követjárások haladtak át Magyarországon a Vatikán felé tartva. Feljegyezték, hogy Boreszláv Hrobri (Bölcs Boleszláv) lengyel fejedelem a XI. század legelső éveiben járt Esztergomban, István királlyal itt kötötték az első – mai terminológia szerinti – államközi szerződést, amely politikai értelemben megalapozta a lengyel – magyar kapcsolatokat. Mátyás király uralkodása idején Vitéz János volt Esztergom érseke, akinek udvarában dolgozott Regiomontanus a kiváló német csillagász. Itt, Vitéz mecénatúrája alatt írta a *Figura coelit*, az Égi ábra című asztrológiai tankönyvét. Egyik segédjét magyarul Ilkus Mártonnak hívták, aki lengyel és eredeti neve Martin Bylicza Zolkusa, vagyis Zolkusa Bilicza Márton. Olkus város Krakó és Katovice között van félúton. Amikor aztán Vitéz János érsek kegyvesztett lett Mátyás királlynál, és felbomlott az általa Esztergomban létrehozott szellemi műhely, humanista központ, akkor Ilkus Márton visszatért Lengyelországba a Krakói Egyetemre, ahol valószínűen az Esztergomban, Regiomontanustól szerzett tudása birtokában állt a katedrára. Amikor pedig 1683. október 28-án Esztergom végérvényesen a felszabadul török uralom alól, a keresztény seregek egyik vezére nem más, mint III. János király, vagy ahogy jobban ismerjük Sobieski János, aki fiával részt vett Esztergom várának ostromában. De van egy igen szomorú lengyel–magyar történelmi kapcsolatunk, ami 1938-hoz, Lengyelország német lerohanásához, egyben a II. világháború kitöréséhez köthető. Dr. Etter Jenő, Esztergom akkori polgármestere lengyelbarát lévén a mai Esztergom-Kertváros területén lengyel menekülttábort létesített, szerepe volt abban is, hogy Dömösön több mint 1300 lengyel katonatiszt kapott menedéket a családjával, sőt a Duna túloldalán, Párkány mellett, Ebed község határában is létrehozott egy menekülttábor. A lengyel menekültek Esztergomban ugyanúgy közlekedhetnek, mint bármely más városi polgár, az állami segítyalapon kívül a város költségvetéséből segélyezte őket. Mindez nem véletlen, hiszen tudjuk, hogy abban az időben Antall József miniszterelnök úr édesapja volt a menekültügyi kormánybiztos, akinek igen jó barátja dr. Etter Jenő esztergomi polgármester.

Bábolna¹

Kovácsné dr. Horváth Klára polgármesterrel beszélget
Zala Simon Tibor

Nincs egy éve, hogy várossá lett a korábban egykori ménesbirtokáról, állami gazdaságáról, utóbb inkább csirkéiről és a Mezőgazdasági Kombinátról ismert és emlegetett Bábolna. 1945 előtt a pontosan és szakszerűen irányított lótenyésztésről volt híres, a szocialistának mondott mezőgazdaság idején pedig arról, hogy milyen eredményes lehet egy kiválasztott mintautizem, amelynek vezetője „szabad kezét” és megkülönböztetett támogatást kap. A gazdaság ma – részvénytársaságként – elsősorban genetikai értékmegőrző szerepe miatt jelentős. De van egyéb érték is ebben a fiatal városban: több művészi értékű szobor, ásványvíz és gyógyvíz, műemlék jellegű épület, csipkeverő művész. A műsorban Kovácsné dr. Horváth Klára polgármestere mutatja be városát. (Szerk.)

Zala Simon Tibor: Mióta lett város Bábolna?

Kovácsné dr. Horváth Klára: 1958-tól lett a pusztából község, majd 45 év multán, 2003. nyarán lett város, és mi is tanuljuk még a megnevezését

Zala Simon Tibor: Néha még eltévesztik?

Kovácsné dr. Horváth Klára: Igen, még szoktunk téveszteni, ezért is használjuk többnyire a település kifejezést.

Zala Simon Tibor: Vendéglátónk, Kovácsné dr. Horváth Klára polgármester, országgyűlési képviselő az MSZP-nél, és tulajdonképpen régi bábolnai, bár nem itt született.

Kovácsné dr. Horváth Klára: Győr-Sopron megyei születésű vagyok, de az egyetem elvégzése után idekerültem jogi előadónak az akkori mezőgazdasági kombináthoz. 18 éve élek Bábolnán. Ha tősgyökeresnek nem is mondhatom magam, de a település elhivatott lókalpatrióta lakójának igen. Szeretek itt lakni, és büszke vagyok arra, hogy bábolnai lehetek.

Zala Simon Tibor: Érdekes, hogy Bábolna város lett, de még négyezren sincsenek.

Kovácsné dr. Horváth Klára: A lakosság lélekszáma talán jövőre fogja elérni a négyezres hárt, de a városi ranghoz szükséges egyéb feltételek adottak voltak. Közművesítetttség tekintetében száz százalékosan ellátott a település, minden utunk portalanított, s büszkén mondhatom. Óvodánk mellett bölcsőde is működik, általános iskolánkban kiemelt német és angol, valamint számítástechnikai oktatás is folyik, a környező településekről is járnak ide diákok. Emellett most már van esti gimnáziumunk, valamint középfokú oktatási intézményünk, ami a lóval kapcsolatos.

Zala Simon Tibor: Mi is lehetne Bábolnán?

Kovácsné dr. Horváth Klára: Igen, Bábolnán szinte minden a lóval kapcsolatos. Legfiatalabb intézményünk a családsegítő- és gyermekjóléti szolgálat, miután a legtöbb magyar településhez hasonlóan Bábolna is előregedőben van, nagyon sok az olyan idős lakosunk, akiről nekünk kell gondoskodnunk.

Zala Simon Tibor: Talán az óvodát is azért említette, mert szeretnék, ha fiatalodna Bábolna?

Kovácsné dr. Horváth Klára: Természetesen. Új házhelyeket mérünk ki, új telkeket alakítunk ki, hogy ide települjenek a fiatalok, vagy a bábolnaiak itt maradjanak. Támogatjuk őket egyrészt az első lakáshoz jutási kedvezményrel, amelynek összege ebben az évben 350 ezer forint, 2004. január 1-től pedig 500 ezer forintra nő. Úgy gondolom, az országban egyedülálló módon támogatjuk a fiatal újszülötteket: minden újszülött, akinek már egy éve állandó bábolnai lakos a szülője, születése pillanatában százezer forintra jogosult. A születési anyakönyvi kivonat bemutatásakor 20 ezret, az óvodába lépésekor 30 ezret, majd az iskola kezdéskor a fennmaradó 50 ezer forintot kap meg a törvényes képviselő.

¹ Elhangzott a Kossuth Rádióban, 2003. október 31-én. (Szerk.)

Zala Simon Tibor: Tehát tovább folytatják azt a gazdasági gondoskodást, ami Bábólnán mindig jellemző volt?

Kovácsné dr. Horváth Klára: Amikor Bábolna nevét hallják az országban, vagy bárhol a világon, mindig a ló, a kukorica és a baromfi jut az emberek eszébe – talán éppen eben a sorrendben. Még ma is Közép-Európa legnagyobb shagya-arab ménese található itt. Aztán jött a kukorica és a baromfi, ami méltán híressé tette az egész világon Bábolna nevét az 1960-as, 1970-es években. Majd pedig az iparszerű kukoricatermelési rendszer jut az emberek eszébe, és utána – szinte automatikusan – Burgert Róbert neve, aki ezeket a rendszereket megvalósította Bábólnán, illetve Magyarországon.

Zala Simon Tibor: Bábólnának igazából nincs hagyománya, de ha nagyon körül nézünk, és végig sétálunk a településen, akkor kiderül, hogy mégiscsak van. Hiszen maga a ló is az, és van más is, ami a folyamatosságot jelenti.

Kovácsné dr. Horváth Klára: Büszkéek vagyunk arra az épületegyüttesre, amely a magját alkotta ennek a településnek. A Szapáry-kastély és az az épületegyüttes, amiben a különböző múzeumok található: a Lovas-, a Kocsi- valamint a Vadász Múzeum, továbbá a Bábolna Rt, valamint a Ménesbirtok Kft. irodái. Amikor látogatók jönnek például a Gazda-napokra, a lóminősítő versenyekre, vagy az augusztusi Lovas-napokra, akkor ez idáig mindenki azt mondta, hogy milyen szép kisvárosba érkezett. Most már nem kell javíthatnunk őket, hogy nem, még nem vagyunk város csak község. Méltán elfoglalhatjuk a helyünket a városi rangú települések sorában.

Zala Simon Tibor: Abból, hogy ilyen jelentős gazdasági háttér van Bábolna mögött, Ön polgármesterként is profitál?

Kovácsné dr. Horváth Klára: Bábolna a Mezőgazdasági Kombinát nélkül nem fejlődhetett volna ilyen mérvű településsé. A városavató ünnepségen is elmondtam, hogy Burgert Róbert nem csak a Mezőgazdasági Kombinátot alkotta meg, és a magyar mezőgazdaságot állította új fejlődési pályára, hanem települést is épített. Neki köszönhető az 1960-as években a lakótelekek felosztása, a házak építése, a kombinát dolgozóinak letelepítése. De a cégek sorában még sok egyéb más vállalatot meg tudok említeni. Nyugodtan és őszintén mondhatjuk, hogy foglalkoztatásuk, támogatásaik, adóik révén tudtunk ilyen mértékben fejlődni.

Zala Simon Tibor: A valamikori Ménesbirtok, a későbbi Kombinát mindig meghatározta, Bábolna jövőjét. A mostani Bábolna Részvénytársaság is szán szerepet a város és a gazdaság kapcsolatának?

Veres Zoltán: Kicsit másképp vagyunk, mint a városi önkormányzat, mi saját céljainkból vezetjük le a cselekvési programunkat. Jelentős ipari létesítményeink vannak a térségben, hiszen mintegy 1500 embert foglalkoztatunk, kisebb részük Bábólnán, nagyobb részük pedig a környező településeken lakik. Úgy gondolom, hogy ha Bábolna gazdasága meg tud újulni, akkor hosszú távon, közvetett újra részt vehet Bábolna város építésében.

Zala Simon Tibor: Bábolna fiatalodó város, és a Részvénytársaságnál is törekszenek a fiatalításra, gyakornokok nevelésre. Tehát itt is találkozhatnak az érdekek.

Veres Zoltán: Igen, 71 fiatal van jelenleg gyakornokképzés keretében Bábólnán és szeretnénk, ha jelentős hányaduk a Bábolna Rt. dolgozója és Bábolna város lakója lenne.

Zala Simon Tibor: Három igazán meghatározó cég van itt Bábólnán: az inkább mezőgazdasági jellegű IKR Rt. és a Bábolna Rt. – amelynek elnöke –, valamint az ebből kialakított, vagy kiválasztott Ménesbirtok Kft., ami lovakkal és turizmussal foglalkozik.

Veres Zoltán: A Bábolna Rt. keltetéssel és baromfityenésztéssel foglalkozik, valamint szántóföldi növénytermesztéssel és az ehhez kapcsolódó infrastruktúrákkal, továbbá az adminisztráció is itt dolgozik. Ismereteim szerint ez a cég Bábolna város legnagyobb foglalkoztatója. Nagyon fontos tehát, hogy meg tudjuk tartani a dolgozóinkat, és adófizető képességünket, mert ez Bábolna város stabil gazdálkodásának egyik alapja. Természetesen vannak dolgaink a múltból, amit tisztáznunk kell. Hiszen van úgy, hogy a csatorna a miénk, az út az önkormányzaté, vagy éppen fordítva. Remélem, hogy ezeket a keveredett tulajdonviszonyokat, az elkövetkezendő időszakban lezárjuk. Ami a város működtetéséhez kell, azokat megfelelő jogi alátámasztottsággal a város rendelkezésére kell bocsátanunk, s megszűnik az a helyzet, hogy a

gazdaság maga volt a település. Ezek dolgok a rendszerváltás óta egyre inkább elkülönültek, s a kölcsönös előnyökre alapozva kell együttműködnünk.

Zala Simon Tibor: A lónak mindig szerepe volt Bábólnán és Rombauer Tamás a Bábólnai Nemzeti Ménesbirtok Kft. ügyvezető igazgatója úgy tartja, hogy lesz is jövője, vagy legalábbis szeretnék, ha lenne.

Rombauer Tamás: Bábolna kétszáz éves történelme a ló köré szövődött. Mezőhegyes után 1789-ben, a Szapáry-birtokon megalapították a Monarchia második ménesét, ami a II. világháborúig katonai ménesként működött, és rengeteg kitűnő lovat adott a hadsereg, és a tenyésztés számára. A háború után nagyszerű törzsállattenyésztő gazdasággá alakult, ami később kombináltá fejlődött. Ebből 2001. augusztus 1-én alakult a Bábólnai Nemzeti Ménesbirtok Kft. Ennek az a szerepe, hogy megőrizze és fejlessze azt a történelmi értéket, amit Bábólna a magyar állattenyésztés történetében betöltött a shagya-arab, az arab telivér, és az angol telivér tenyésztés terén. Ezt a kulturális örökséget kívánja a Ménesbirtok tovább vinni. Örömmel mondhatom, hogy Bábólna megmarad 100%-os állami tulajdonban, hiszen a Ménesbirtok Kft. a megalakulása óta a Kincstári Vagyonkezelő Igazgatóság hatáskörébe tartozik, ami biztosítja, hogy Bábólnán lesz jövője a lótenyésztésnek.

A történelmi értékek megőrzése pedig mindig pénzbe kerül. Ezt az állam finanszíroznia is kívánja valamilyen szinten. De van egy csomó olyan tevékenység, aminek a piacgazdaság törvényei szerint kell működnie. Az idegenforgalom, az éttermi szolgáltatás, a szálloda kiegészíti a lovasturizmust, továbbá képzés, kiállítások szervezése, vadászat és minden olyan tevékenység, amelyek segítenek lovaink ismertté válásának finanszírozásában.

Zala Simon Tibor: Van erre esély?

Rombauer Tamás: Úgy érzem megtaláltam azokat a munkatársakat, akikkel remény van erre. 2001 óta eltelt idő nem sok, ahhoz, hogy állami struktúrából a piaci gazdaság irányába mutató szerkezetet alakítsunk ki..

Zala Simon Tibor: Itt vagyunk a Bábólnai Múzeumban. Szakács Ferenc kalauzol bennünket, akiről úgy tudják, hogy Bábólna múltjáról talán a legtöbbet tudja, ő pedig az előbb viccesen azt mondta, hogy igen, mert már kevesen vagyunk régi Bábólnaiak.

Szakács Ferenc: Tizenkilenc évig éltem Bábólnapusztán, mint pusztai lakos.

Zala Simon Tibor: Most meg városi!

Szakács Sándor: Időközben város lett a pusztából. Nos, Bábólnán 1789 óta van állami lótenyésztés. II. József okos ember volt, erős közép-európai Habsburg-birodalmat akart, és kereste a lehetőségeket, hogy gazdaságilag, katonailag, politikailag is erős birodalom legyen. Ennek egyik feltétele a közlekedést szolgáló lehetőségek megteremtése volt, különösen nagy jelentősége volt a lótenyésztésnek, illetve a lónak. A magyar lóállomány abban az időben a 150 éves török megszállást, majd a nyolcászendős Rákóczi-szabadságharcot követően rendkívül lerongyolódott állapotban volt. Végülis egy kőszegi születésű köznemes, Csekolics József azt a tippet adta a császárnak, hogy állami méneseket hozzanak létre, s állami pénzen hozzanak be olyan lovakat, amikkel följavítható a hazai lóállomány.

Zala Simon Tibor: Népművészet, élő hagyomány is van itt Bábólnán?

Kovácsné dr. Horváth Klára: Él egy házaspár, itt Bábólnán, akik a Mátray Ház Kft-t is megalapították, Mátray Magdolnáról és Mátray Árpádról van szó. Mátray Magdolna Bábólna díszpolgára, csipkeverő iparművész. Két évente itt adja át az Aranycsipke-díjat. A magyar történelem egy-egy jelentős témájában hirdet pályázatot, és a különböző csipke-költemények ezekben a témákban készülnek. Úgy gondolom, hogy itt a településen mindenki őszinte tisztelettel néz fel rá, hisz olyan betegségen átesve tudta megtalálni a maga lelki nyugalma és a boldogságát, amire kevés ember képes. Férje homeopata állatorvos, az állatgyógyászat különleges területét folytatja, és a környékről de az országból is nagyon sokan járnak hozzá.

Zala Simon Tibor: Itt vagyunk a Mátray-házban.

Mátray Magdolna: Mátray Magdolna csipkekészítő vagyok, eredendően agrármérnök, 1970-ben végeztem Gödöllőn. Gyermekeim születése után elég súlyos állapotú mozgássérültté váltam, azért elkezdtem egy útkereső életformát élni, és ez 1983-ig tartott. Eleinte még próbáltam a szakmámat végezni. Az állattenyésztésben dolgoztam, de 1975-ben leszálékoltak, és utána kezdtem el még Békés megyében foglalkozni a textillel. Először híméztem, majd szőttem, de éreztem, hogy nem ez az igazi utam. Közben az agrármérnökséget sem hagytam el, dolgoztam nyugdíjasként, mint központi agronómus. Elvégeztem az üzeme gazdászági szakmérnököt, majd amikor 1978-ban Bábolnára kerültünk, akkor a mérnökötanarit végeztem el, és a lovas iskolában tanítottam. Tehát nem szakadt meg az agrárpálya, de mellette a textillel való foglalatosság és különösen a paraszti kultúra díszítőművészete fogott meg. Ennek tudatos megtanulása, kutatása életem nagyon fontos elemévé vált. Éreztem, hogy közelítek az igazi utamhoz, és 1983-ban találtam meg a csipkeverés tanulásával.

Gál Mihályné, Terike néni volt a mesterem, aki nyolcvan valahány éves korában tanította meg nekem, hogyan kell a vert csipkét készíteni. Utána nagyon hamar elindult velem az ismeretség, a hírnév, és mindenki támogatót abban, hogy kibontsam magát a csipkét. A csipkekészítés egyik fajtája, egyik technikai megoldása a vert csipke, de emellett több mint tízféle technika van. Olyan lehetőségek nyíltak meg előttem, hogy amatőrként múzeumok adtak kutatási engedélyt.

Zala Simon Tibor: Hogy tanulmányozza a régi motívumokat.

Mátray Magdolna: Így van. A csipke szerkezetének, rendszerének, a különféle csipkefajták megismerésre kaptam lehetőséget. Saját szorgalomból elkezdtem az egyházi textilek vizsgáldását, és összehasonlító elemzését. Ez a kutatás kialakította bennem az elképzelést, hogyan is épül fel a csipke, milyen rendszere van? Megkerestem a hozzá tartozó technikákat, amik hiányoztak. A másik nagy lehetőségem volt az 1990-es években Budapesten egy kísérleti iskolában, amikor elkezdték fejleszteni a kézműves szakmák szakképzését. A csipkekészítő szakképzés központi tananyagát nekem volt módom kikísérletezni, leírni, és annak alapján 1995 óta a csipkekészítői szakképzés folyik.

Zala Simon Tibor: Előttünk az asztalon, ez már félig kész csipke?

Mátray Magdolna: Ez már majdnem kész, és itt van a vasaló asztalon a párja, egy csaknem 2x3 m-es függöny pár. Rece csipke, ami hímzés is, meg csipke is, mert ez határterület. Kézszel van csomóva az alaphálón. Végig lehet gondolni, hogy ezen 540x490 szem van, tehát százezer fölötti csomóval rendelkezik, a párja ugyanennyivel. Mert a csipke nagyon lassan készül.

Nyári táborokat szerveztünk a Mátray házban gyermekek és felnőttek számára, és az egyik kézműves tevékenység éppen a csipke volt. Mellette társalkotóink számára kiállítást szerveztünk, nagyon sok látogatónk volt. Ezek a tárlók az ideai aranycsipke díjkiosztó ünnepségekre készültek, és föl lesznek állítva a Mátray házban, mint egy állandó csipke kiállítás.

Zala Simon Tibor: És akkor Bábolna jellegzetessége lehet. Vagy máris az?

Mátray Magdolna: Igen ez is érdekes, mert Bábolna nem híres a csipkéről, mezőgazdaságról sokkal ismertebb Bábolna. De amikor 1978-ban idekerültünk, és megtanultam a csipke készítését, egyfajta jellegzetessége lettem Bábolnának. Sokan jöttek ide tanulni, régi csipke gyűjteményünket nézegetni. Mikor a polgármester asszony fölkerít, hogy a Mátray ház által 1994-ben alapított Arany Csipke Díj kiosztó ünnepségét hozzuk Bábolnára, nagyon szívesen vállalkoztunk erre, mert nagyon fontos ez a díj az alkotók számára.

Zala Simon Tibor: A Bábolnaiakról elmondhatjuk, hogy muzikálisak, itt már gyermekkorban oktatják a zenét.

Kovácsné dr. Horváth Klára: Általános iskolánkhoz középfokú oktatási intézmények is kapcsolódnak. Van egy magán zene és művészeti iskolánk, amelyben a gyerekek különböző hangszereken tanulnak játszani, ehhez kapcsolódóan van néptánc, modern tánc, drámatanyszak, sőt most már beindult a képzőművészeti szak is. Van zenekarunk is, amely nagy sikerrel szerepel a különböző települési rendezvényeken, sőt a testvértelepülések is sokszor meghívják őket, így már Dániában, és Ausztriában, Szlovákiában is és nagy sikerrel léptek fel.

Az idegenforgalom az, ami új vonzerőt jelenthet, és ennek érdekében különböző fejlesztési elképzeléseink vannak. Szeretnénk a városközpontot megújítani, hogy barátságosabb képpel

fogadjuk az idelátogatókat. 1985 óta folyamatosan napirenden van a termálfürdő fejlesztésének kérdése, ami még a Burgert Róberthoz nyúlik vissza. Ő két kutat fúratott, egyiknek termálvize, a másiknak gyógyvize van, s a gyógyvízzé nyilvánított kút fejlesztéséről van szó.

Zala Simon Tibor: De azt ki kell építeni.

Kovácsné dr. Horváth Klára: A Bábolna Rt-től várjuk ennek a beruházásnak a megindítását. De az önkormányzatnak is vannak fejlesztési elképzelései, például a már elkészült sportcsarnokunk mellé uszodát szeretnénk építeni, s fenntartott területünk van hideg-vizes strand, továbbá új telkek kialakítására.

Zala Simon Tibor: Mondhatjuk azt, hogy Bábolna nem volt, hanem lesz!

Kovácsné dr. Horváth Klára: Azért történelmünk is van, tehát voltunk is. De remélem, hogy ugyanilyen töretlen ívben fog továbbfejlődni ez a település.

Dunaalmás¹

Dr. Ferenczy Miklós orvossal beszélget Takács András

Réokomárommal csaknem szemben, a Duna jobb partján lévő település történetére egyfelől rányomja bélyegét, hogy a római kori limes mentén fekszik: már akkor nevezetes gyógyhatású fürdője volt, ahol később még Mária Terézia is kúrálta magát. 1849-ben Komárom várának közelsége alakította a falu történelmét: itt zajlott le augusztus 3-án a szabadságharc egyik legutolsó győztes csatája. De azért elsősorban két irodalmi személyiségről nevezetes Dunaalmás: Csokonai Vitéz Mihályról és Lilláról. Kettőjük emlékét 38 esztendeje kutatja, publikálja és helytörténeti emlékszámbában mutatja be a falu orvosa és szellemi mindenes, műsorunk házigazdája: dr. Ferenczy Miklós. (Szerk.)

Dr. Ferenczy Miklós: 1965 óta élek és dolgozom a községben. Amikor idekerültem, örömmel tapasztaltam, hogy Dunaalmáson kitűnő gyógyvíz van, amit mára rómaiak ismertek. További meglepetés volt, hogy csaknem negyven évig itt élt Csokonai Vitéz Mihály Lillája. Betegeim révén nagyon sok értékes adat került elő Csokonaival és Lillával kapcsolatban, amelyből egy könyv született. Azóta több könyvet is írtam, és közben kedves társakra, barátokra leltem itt Dunaalmáson, akik kiváló helytörténeti kutatók. Mindjárt megemlítem, hogy Olle Árpád tanár urat, aki a Dunaalmási Baráti Kör elnöke, kedves kutató munkatársam. Ez a Baráti Kör ad lehetőséget többek közt arra, hogy Dunaalmás nevezetességeit, eseményeit, bemutathassuk. Lehetem tanár urat, hogy szóljon néhány szót erről a nagyon szép munkáról.

Olle Árpád: Akkor születtem 1967-ben, mikor főorvos úr már két éve itt dolgozott Dunaalmáson. Itt nőttem föl, itt fogyasztottam gyerekkoromban ezt a kellemes dunaalmási gyógyvizet. Amikor tanárként visszakerültem a faluba, megkerestek a civil szervezetek, hogy segítsen a munkájukat. Az évek során aztán oda jutottunk, hogy felkértek a Baráti Kör elnöki tiszteré, amit nagy örömmel fogadtam el, mivel nagy céljaim vannak Dunaalmás érdekében.

Takács András: Mire legbüszkébbek a dunaalmásiak?

Dr. Ferenczy Miklós: Tulajdonképpen a hagyományokra büszkék. Felelevenedtek az utóbbi évtizedekben a Csokonai- és a Lilla-hagyományok. Nagy örömmel készülünk a hajó kikötő-átadásra, és reméljük, hogy ezzel az idegenforgalom is föllendül.

Dunaalmásnak ugyanis nincs más lehetősége, csak az idegenforgalom fokozása, hiszen ez sok embernek, sok vállalkozónak nyújthat megélhetést is. Van néhány jó étterme, nagyon sok új vikendház épült a hegyoldalban, ahonnan gyönyörű kilátás van a Dunára. Tehát kedves ez a pihenőhely, és ha megindul a sétahajó forgalom, merjük remélni, hogy még ismertebb lesz Magyarország és Magyarországon kívül is Dunaalmás község.

¹ Elhangzott a Kossuth Rádióban 2003. május 9-én. (Szerk.)

Ezután bemutatom dr. Lux András vegyész mérnök urat, aki az önkormányzat külső tagja, és jól ismeri Dunaalmás gyógyvizének lehetőségeit.

Dr. Lux András: Vegyész mérnökként tevékenykedtem aktív koromban, úgyhogy egész életpályám ehhez a vidékhez köt. Jóllehet Tatán élek, de Dunaalmás közelségében. Így mindig közel állt hozzám a település fürdőéletének újjáélesztése. A tatabányai bányaművelések következtében az 1960-as években a karsztforrások jelentősen károsodtak. Az aktív vízkiemelés hatása ebben a térségben is érződött, a források kiapadtak. Most, hogy megszűnt a Tatabányai bányaművelés, remény van arra, hogy a karsztvíz-szint emelkedik. Jóllehet a környék vízellátása a karsztvíz-bázisra támaszkodik, de remélhető, hogy a források is új életre kelnek. Ez bizonyos reményeket ad arra, hogy újra lehet éleszteni Dunaalmás fürdőéletét. Ez a kén-tartalmú víz nem kifejezetten meleg, tehát ülfürdőt nem lehetne benne venni, de kétségtelen, hogy 20–24 fok közötti hőmérséklete mozgásszervi betegségek esetén gyógyító volna.

Takács András: Ferenczy Miklós könyvében olvasom, hogy 1751-ben Mária Terézia bős csészán hajtott végig a községen, és megtekintette a kénes forrást.

Dr. Lux András: Már a rómaiak fürdőt létesítettek a dunaalmási forrásokra alapozva, az 1700-as évek első felében Mikoviny Sámuel bányamérnök az itteni földmérési munkái során találta meg a római fürdő maradványait. Mikoviny Mária Teréziának kedvenc mérnöke volt, és egyszer, amikor éppen visszafelé utazott Gödöllőről, idelátogatott és megtekintette a római fürdő maradványait. Ekkor ugyan Mikoviny már nem élt, de ezzel adózott kedves mérnöke emlékének. Tehát ilyen előzményeken és adottságokon alapult a dunaalmási fürdőélet és ezért próbáljuk valamiképpen újjáéleszteni.

Takács András: Van erre valami pénz?

Dr. Lux András: Bizony a saját forrásokon – a szó szoros értelmében vett *vízforráson* – kívül pénzforrásokat is kell szerezni, bonyolultak a vízjogi engedélyeztetések is. Tehát nem elegendő a szándék, hanem olyan folyamat ez, amit végig kell küzdeni, csak akkor lehet ezt megvalósítani.

Dr. Ferenczy Miklós: A gyógyvízzel kapcsolatban szeretném megemlíteni, hogy még Mária Terézia idejében járt itt egy orvos, bizonyos Torkos Justus János doktor, akinek ugyancsak emléktáblája van kint a ház falán. Dunaalmási gyógyvizek című, 1754-ben megjelent könyvében leírta, és én magam is tapasztaltam még 1965-ben, hogy a gyógyvíznek milyen kitűnő hatása volt. Hévízhez hasonlóan előnyös a bőrbetegségben, reumatikus betegségekben, különböző nőgyógyászati és más betegségben szenvedőknek. Magam részéről pedig azt tudom mondani, hogy amikor a rendelést befejeztem, és fáradtan, kimentem a strandra, megfürödtem a gyógyvízben majd leültem a padra, szinte újjászülettem.. Persze hogy szeretnénk Dunaalmást ismét nagyszerű helyé varázsolni, amely a gyógyvízéről is nevezetes.

Dr. Ferenczy Miklós: Rácz Mihály gyógyszerész úr kedves barátom és legközelebbi munkatársam, aki gyógyszerészet történelemmel is foglalkozik. Tudnunk kell, hogy itt Dunaalmáson már az 1700-as években már volt egy Váli Mihály nevű gyógyszerész, és az 1840-es években pedig Óry Dániel gyógyszerész úr dolgozott a községben.

Rácz Mihály: Óry Dániel 1848-ban halt meg, azt megelőzően is működött Dunaalmáson gyógyszerész. Később csak az államosítás, tehát 1950 után hoztak létre Dunaalmáson gyógyszerésztárat, ami aztán a község egyesítése után, 1983-84-ben, új épületbe költözött. Még csak hét éve dolgozom itt, a főorvos úrral nagyon jó egyetértésben, és szakmatörténettel is foglalkozom.

Takács András: Kezembem van Az almási csata című könyve. A hátlapon föl van sorolva, hogy eddig hány műve jelent meg: tíz.

Dr. Ferenczy Miklós: Tíz könyvecském jelent meg, és kéziratban van még öt, ami megjelentetésre vár. Legutóbbi könyvecském a napokban látott napvilágot, címe „Régi sírkövek Dunaalmáson”, ebben feldolgoztam a múlt századbeli sírköveket. Sok minden kiderült a feliratokból, mert egyik kutatási forrásom a temető, aztán a levéltár és a szájhagyomány.

Takács András: Ennek a könyvnek az a címe, hogy: „Az almási csata”.

Dr. Ferenczy Miklós: Nagy érdeklődést váltott ki, tudniillik szabadságharc a legutolsó győztes csatája itt volt Dunaalmáson 1849. augusztus 3-án hajnalban 3 órakor. A csata egy óra alatt zajlott le, amikor Klapka Komáromi várból kirohanó huszárai meglepték az itt tartózkodó osztrákokat. Miként egy szemtanú, Barsi János almási prédikátor leírta, a menekülő ellenség a gőzmozdonynál gyorsabban menekült Esztergom felé. Az almási csata emlékére önkormányzatunk egy nagyon szép emlékkövet állíttatott 2000-ben, és hát ugye minden év augusztus 3-án megemlékezünk csatáról. Így neveljük az ifjúságot és így emlékeztetjük az embereket erre a nagyszerű honvéd győzelemre.

Dr. Ferenczy Miklós: A helybeliek nagyon büszkék a dunaalmási lovardára. Bemutatom Juhász István önkormányzati képviselő urat, aki az országos hírű lovarda tulajdonosa és szakmai vezetője.

Takács András: Honnan jött az ötlet, hogy lovardát létesítsen?

Juhász István: Azt hiszem, hogy nem az ötlet jött, hanem a génjeimben van a lovakhoz fűződő vonzalom. A Jóisten nagy ajándéka ez, hiszen már gyermekkoromban elképzeltem, hogy az életemet biztosan lovak között fogom leélni.

Takács András: Hány lóva van most?

Juhász István: Hét gyönyörű paripám van. Hat évvel ezelőtt költöztünk ide Dunaalmásra, és akkor alakítottuk ki ebben a csodálatosan szép környezetben – a Duna mentén és a Gerece aljában – a lovardát. Vendégül látunk nemcsak lovasokat, hanem gyógyulni vágyó gyermekeket és felnőtteket is. Terápiás lovaglást is szervezünk tehát, és felhasználva a ló fantasztikus testi és lelki harmóniáját. Békét teremtünk így Dunaalmáson, ami egyébként is a békéről szól, hiszen itt szemközt kötötték Zsitva-toroki békét Ez a hely sugározza a megnyugvást, a békét, a tisztaságot.

Takács András: Most éppen nagy építkezésben vannak. Akkora az érdeklődés?

Juhász István: Mindent fölújítunk, hiszen az augusztusi árvíz nagyon komolyan átrendezte a lovardát, a lovak bokszában is derékig érő víz volt. Természetesen a hálósobában is, a kandallóm olyan volt, mint egy akvárium. Az árvíz után az ott talált halakat befőttes üvegben vittük le a Dunába. Most az újjáépítésről szól az életünk, elültettünk már több mint 50 fát, tehát nagyon bízunk a jövőben.

Takács András: Honnan ez a bizalom? Jövőre is jöhet a víz!

Juhász István: Tulajdonképpen néhány napon belül is jöhet a víz, hiszen sem volt prognosztizálható, hogy az aszályos nyár végén jön ez az őrült árhullám. Tehát jöhet egy héten belül, jöhet már holnap árvíz, de a Jóisten azt hiszem, nagyon pontosan tudja, hogy mit és mikor akar. Ebben bízom, és hiszek abban, hogy semmi nem történik a háta mögött, ami pedig történik, az biztosan úgy van jól.

Az elmúlt hat év alatt sikerült kialakítanunk egy 60-90 fős törzsközönseget. Hozzájuk kapcsolódnak az idényben érkező üdülők, pihenők, külföldiek, úgyszólván hála Istennek van munkánk, nem unatkozunk. Ehhez jönnek különböző iskolás csoportok – kisiskolások, középiskolások –, akik itt tartanak rendhagyó, vagy formabontó történelem órát, hiszen történelmi levegője van a környéknek.

Takács András: Hogyan zajlik egy ilyen formabontó történelem óra?

Juhász István: Először természetesen a lóról beszélgetünk, hiszen a mi népünk története erősen kapcsolódik a lóhoz. A honfoglalástól lehet kezdeni a történetet, aztán nagyon érdekes a török világ. Nagyon érdekes a Zsitva-toroki béke üzenete, amikor három fejedelem kötött itt békét, erről napokig lehetne beszélni. Utána jön egy kis lovasbemutató, ahol megmutatjuk, hogyan lehet a lóról fíjat feszíteni, lándzsát vetni, baltát dobni. Ezután mindenki fölülhet a lóra, majd jó kis kocszás következik a gyönyörű Duna parton.

Takács András: Irigylésre méltó élete lehet.

Juhász István: Igen, szó szerint. Úgy élhetem az életem, ahogy azt gyerekkoromban elképzeltem. Lehet, hogy még nem nőtt be a fejem lágya, de imádok játszani: amikor felülök a lóra és karddal csapkodom le magam körül a bábuk fejét, ijázkodom, vagy lándzsát dobok... Azt hiszem, a játék az hozzá kell tartozzon az életünkhöz, hiszen ettől kerek az élet.

Takács András: Vendégei honnan jönnek?

Juhász István: A terápiás gyerekek a környékről, Komárom megyéből elsősorban. A lovas vendégek, érdekes módon, elsősorban Budapestről. másrészt külföldről és ugyancsak a környékről.

Takács András: Itt a környéken azért bárki tarthatna lovat.

Juhász István: Igen, de a ló tartás nem olyan egyszerű. Szükség van egy alapvető szakmai hozzáértésre, e nélkül nem átgondolt dolog lovat tartani, veszélyes is. Másrészt anyagiakra is szükség van, hiszen egy ló tartása havonta körülbelül 30 ezer forintba kerül, és 24 órás elfoglaltságot jelent. Hat éve egyetlen éjszakám volt, amikor nem aludtam itthon, de az is álmatlan volt, mert aggódtam, hogy vajon mi történhet az én kedves lovaimmal.

Takács András: Mit szeretett meg Dunaalmásban?

Juhász István: Nagyon könnyű erre válaszolni: a békét. Ez egy kis falu, mindenki ismer mindenkiket, olyan mint egy család. És hála Istennek, úgy érzem, ez a család teljesen befogadott. Magyarországon mindenhol otthon vagyok, hiszen magyar vagyok, de jó hogy itt teljesen befogadtak. A béke, a nyugalom – ahogy mondtam – a tisztaság, a jó levegő. Itt van a Duna, nekem kedvenc színeim a kék és a zöld gyermekkorom óta. Földről tényleg gyönyörű kék a Duna, a zöld pedig a háttér, az erdő, a hegyek. Nagyon érdekes a Dunának ez a szakasza, hiszen itt egy kicsit felhígítja a Vág és a Zsitva, ez a két tiszta vizű folyó, és a magyarországi szakaszán, Ács és Látatlan között a legtisztább a Duna. Mi pontosan itt vagyunk, ahol a legtisztább a Duna és én imádom a Dunát. Hiszen ahogy itt ülünk, rálátunk erre a gyönyörű vízre: a túlsó oldalon innen kezdődik Felvidék. Mesebeli érzés, hogy nincs határoszlop, ez a panoráma elvehetetlenül a miénk. Rengeteg a madár, innen is látható, amint csipeget egy gólya tőlünk körülbelül 50-60 méterre.

Takács András: Átsétáltunk a Művelődési Házba, és itt vagyunk a Csokonai Lilla Emlékszó-
bában.

Dr. Ferenczy Miklós: Nagyon megtelt ez a kis emlékszóba. Látjuk itt Lillát – Egger Vilmos festette 18 éves korában – ahogy eteti a papagáját egy piskótával. El kell mondanom, hogy Lilla nagyon csinos, nagyon elegáns leány volt, aki több hangszeren játszott. Csokonai, ahogy írta, egyetlen pillanat alatt megszerette őt, de hát – mint tudjuk – a nagy szerelemből nem lett házasság. Tulajdonképpen egy évig tartott a poétikus kapcsolat, és Csokonai nagyon szép levélben búcsúzott el Vajda Júliától, Lillától, akinek – szülői parancsra – férjhez kellett mennie Lévai István kereskedőhöz. Ez 1798-ban történt, ideköltöztek Dunaalmásra, ebben a házban éltek, és itt halt meg Lilla ebben a helyiségben teljesen magára hagyatva, a halotti anyakönyv szerint „öregkori végelgyengülésben”. Itt temették el 1855. február 28-án, mellette volt Szikszay György „Keresztényi tanítások és imádságok” című könyve, Csokonai gyűrűje, és versei. Hideg téli napon temették el, a sírkövére az van ráírva, hogy Lilla, ugye nagy betűkkel, amely Lilla, tehát az a neve, amit Csokonaitól kapott. A Csokonai és a Lilla hagyományok nyomában évente ezernél is több látogató megfordul itt, a negyedik emlékkönyvet nyitottuk meg. Nagyon szép gyűjtemény látható itt, jó néhány könyvem, amit 38 év alatt összeállítottam: Csokonai Lillája, Lilla per, Csokonai emlékek Dunaalmáson Csokonai Lilla emlékek..., 1965-ben még élő idős betegeimtől is sok mindent kérdeztem, szájhagyományokat gyűjtöttem.

Takács András: Az előbb megkopogtatta ezt a komódot, és azt mondta, ez valószínűleg Lilláé volt.

Dr. Ferenczy Miklós: Igen, itt látunk egy nagyon öreg komódot – kopott is egy kicsit –, azután egy kézi tükröt állványon, ezt a két tárgyat a Lilla-háznak a padlásán találták az akkori közművesek, valószínűleg Lilla tulajdona volt, de ezt nem tudjuk bizonyítani.

Takács András: Hogy kezdett el gyűjteni? Mert mondta, hogy ami itt látható az mind az öné.

Dr. Ferenczy Miklós: Harmincnyolc esztendeje gyűjtöm a helytörténeti emlékeket. Mikor a betegeim meghallották, hogy szeretem a régiséget, sok tárgyat a rendelőmbé hoztak el. Mindet ajándékba kaptam, s rögtön itt a Lilla-szobába helyeztem el őket.

Takács András: Mi itt a legkedvesebb Önnek ebben a szobában?

Dr. Ferenczy Miklós: Hát tulajdonképpen minden nagyon a szívemhez nőtt, hiszen én magam gyűjtöttem. Meghatott nagyon, mikor az egyik tulipános ládát a tulajdonosa nekem ajánlódta. Pár év múltán megjelent itt a Lilla-szobában és mikor látta, hogy ennyire megbecsüljük, hangosan sírni kezdett, hogy ilyen nagy becsben tartjuk és megőriztük ezt a szép ládát. Hát ezek a jelenetek nagyon a szívemhez nőttek, hiszen a község múltját mentjük és őrizzük ebben a szobácskában.

Takács András: Még ma is kerülnek elő régi dolgok?

Dr. Ferenczy Miklós: Egy-egy házbontásnál mindig előkerül valami. Például az elmúlt években egy úgynevezett katonaládát hoztak le az egyik padlásról. Felbontották a porosodó katonaládát, és csak úgy hullott ki belőle a sok Kossuth-bankó. Kiderült, hogy ez a katonaláda a dédnagyapáé volt, aki Klapka tábornoknak volt a katonája. A Kossuth-bankók egy részét megkaptam, őrzöm nagy tisztelettel, becsben tartom, a másik részét pedig megtartotta a család. Házbontásnál olykor egy-két 48-as ágyúgolyó is előkerül, kőből vagy vasból. Aztán előkerült egy önarckép, Ordódy Kálmán 48-as honvéderőnagya képe, ami Almási csata című könyvem fedőlapján látható, Ordódy Kálmán a Teréz városi börtönben raboskodott a szabadságharc bukása után. Részt vett az Almási csatában, 1849. augusztus 3-án.

Csokonai Lillája (W. Egger 1825)